

РЕЗЮМЕТА НА НАУЧНИТЕ ТРУДОВЕ НА ГЛ. АС. Д-Р МИРОСЛАВА СТОИЛОВА ГЕОРГИЕВА

(представени за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“ в ПН
2.2. *История и археология*, по научната специалност *Археология (Римска и средновековна археология на българските земи)*, обявен за нуждите на Катедра
„История“ към Правно-исторически факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“,
обнародван в „Държавен вестник“, бр. 63 от 01.08.2025 г.)

I. МОНОГРАФИИ

I. 1. Монография (по показател В.3)

Георгиева, М. *Църковната архитектура в Югозападна България (IX – XVII век)*. Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски“, 2024, 380 стр. ISBN: 978-954-00-0360-3

Монографията представлява първото цялостно и задълбочено изследване на църковната архитектура в Югозападна България (дн. област Благоевград) през Средновековието – от IX до XVII век. В нея е събран, систематизиран и анализиран целият изворов материал, свързан със средновековните култови комплекси в региона. В резултат на проведеното изследване е очертано разпространението на църковните сгради по долините на реките Струма и Места през разглеждания период. В хода на анализа са уточнени и допълнени данни по въпроси, които до този момент са били интерпретирани частично или неточно, като е извършена хронологическа корекция на някои от църковните сгради. Най-близките паралели са установени в останалата част на Югозападна България, където през отделни периоди се наблюдават сходни тенденции в развитието на църковната архитектура. Аналогични примери са открити и в други български територии, както и извън границите на българската държава.

Въз основа на данните от археологическите проучвания и наблюдения, както и на сведенията от писмените извори и научната литература, култовите паметници са изследвани както като образци на материалната строително-архитектурна традиция, така и с оглед на тяхната функционална характеристика и значимост в контекста на отделните исторически периоди. Изготвена е подробна типологическа класификация на църковните сгради от Средновековието, базирана на тяхната планово-конструктивна схема и фасадно-декоративни особености – принос, който надхвърля рамките на изследвания регион.

Анализът на изворовия материал показва, че през Средновековието (IX – XVII в.) църковната архитектура в Югозападна България се представя чрез три основни типа култови сгради, които проявяват характерни особености в различните исторически периоди – базилики, еднокорабни и триконхални църкви. Тези архитектурни форми следват общите тенденции в развитието на средновековната църковна архитектура, като

същевременно разкриват специфични регионални черти, типични за югозападните български земи.

В структурно отношение трудът се състои от въведение, три глави, заключение, библиография и приложения, включващи типологическа класификация на църковните сгради през отделните исторически периоди и каталог.

Въвеждащата част на монографията представя нейната същност и структура. Включени са също физико-географска и историко-археологическа характеристика на района, както и преглед на историята на проучванията. Последните два компонента имат самостоятелна научна стойност и допринасят за по-пълното разбиране на контекста, в който се развива църковната архитектура в региона.

Трите глави са посветени на развитието на църковната архитектура през периодите на Първото българско царство (кр. IX – нач. на XI в.), Второто българско царство (кр. на XII – кр. на XIV в.) и Късното средновековие (XV – XVII в.). Във всяка от тях, в контекста на общите тенденции в развитието на църковната архитектура и въз основа на обширен изворов материал, са представени и анализирани култовите комплекси в региона.

Към периода на Първото българско царство в разглеждания регион са отнесени три паметника на църковната архитектура – базиликата „Св. Никола“ в гр. Мелник, еднокорабната църква в м. Шипотско при гр. Банско и триконхалната църква „Св. Атанасий“ при с. Кулата, общ. Петрич. Малкият брой проучени църковни сгради от този период е характерен и за останалата част от българските земи. Въз основа на тяхната функционална характеристика те са представени от една епископска (или енорийска) църква („Св. Никола“ в гр. Мелник), една гробищна църква (в м. Шипотско при гр. Банско) и една манастирска църква (при с. Кулата). Въпреки невъзможността на този етап да бъде категорично установен статусът на базиликата „Св. Никола“ в Мелник, със сигурност тя заема изключително важно място в долината на Средна Струма през Първото българско царство. Тя е най-древният храм в района за разглеждания период и представлява пример за изграждане на църковни сгради върху по-стари култови места. По своя план църквата е трикорабна триапсидна базилика с почти квадратен наос. Скъсената базилика успешно възпроизвежда формата на намиращото се на това място тракийско светилище, като демонстрира приемственост в усвояването на култовото пространство. Малката еднокорабна едноапсидна църква в м. Шипотско при гр. Банско, състояща се само от наос, също е пример за наследяване на старо култово пространство. Средновековният храм е изграден върху руините на раннохристиянска църква. През Средновековието около него се развива некропол, което отново свидетелства за усвояване на свещената територия. Църквата при с. Кулата, по своята планово-обемна схема, е единствената триконхална куполна църква на територията на България, вградена в правоъгълен корпус. Това я определя като уникален подтип на този архитектурен модел в Югозападна България. При обекта в с. Кулата също се наблюдава приемственост на свещеното място чрез възникване на некропол след разрушаването на храма.

Църковните сгради, построени по времето на Първото българско царство, продължават да съществуват и през византийското владичество. Значително по-голям е броят на регистрираните и проучените църкви от периода на Второто българско

царство. Повече от половината от тях (18 в изработения каталог) произхождат от основния градски и църковен център в района – Мелник, който прераства от епископски център (XII в.) в митрополитско средище (XIII в.). От значение е и ролята му на голям търговско-занаятчийски център, както и произтичащите от това значителни имуществени възможности на населението. Разположението на култовите комплекси в града следва неговите топографски и градоустройствени обособености. Едни от най-важните църковни сгради са разположени на платото „Св. Никола“, където се намира Вътрешният (Горен) град. Това са базиликата „Св. Никола“ (известна като „Старата митрополия“), ситуирана в границите на вътрешната крепост (Цитаделата), и четирите манастира в монашеската зона – „Св. Харалампий“ / „Св. Архангели“, „Св. Богородица Спилеотиса“ („Св. Зона“), „Св. Богородица Живоносен извор“ и „Св. Анаргии“ („Св. безсребърници Козма и Дамян“). Два от тези манастира – „Св. Харалампий“ и „Св. Богородица Спилеотиса“ – са археологически проучени. Останалите два, известни от писмени извори, се свързват с рушевини, които все още не са изследвани. Останалите култови сгради са разположени във Външния (Долен) град – т.нар. „Подградие“ на средновековния Мелник. В югоизточния му край се намира манастирът „Св. Богородица Пантанаса“, един от най-известните култови комплекси извън платото „Св. Никола“. Той е част от периферната градска църковно-манастирска зона, разположена по двете дерета – Баданишкото и Роженското. Към мелнишките манастири принадлежи и Роженският, намиращ се на около 4,5 км извън града. За периода на Второто българско царство извън района на Мелник се отнася и Тросковският манастир. Манастирите „Св. св. Козма и Дамян“ при Сандански, „Св. Богородица“ (Живоприемний източник) до Гоце Делчев, Чуриловският манастир „Св. Георги“, Петричко, и манастирът „Св. Петка“ – до Петрич, вероятно съществуват и през Средновековието, но не са проучвани и липсват данни за по-точното им датиране.

В гр. Мелник значителна концентрация на църковни сгради през периода на Второто българско царство се наблюдава на възвишението Чатала, което играе ролята на второ градско ядро, в непосредствена близост до крепостта. То представлява централен квартал в Подградието през Средновековието, населен предимно с представители на заможното население. Част от църквите, ситуирани в тази зона, са археологически проучени, а за други се знае единствено от сведения. Църковни сгради са регистрирани във всички части на Външния град, като функциите им са предимно на квартални (енорийски) и фамилни църкви.

Въз основа на анализа на църковните сгради в останалата част от разглеждания регион (извън района на Мелник), в изготвения каталог са включени 16 паметника от периода на Второто българско царство. По долината на р. Места са регистрирани по-малко църкви в сравнение с долината на р. Струма. Това се дължи предимно на факта, че в района на Средна Струма се намира най-големият градски център през Средновековието – Мелник, от който произхожда значителна част от култовите комплекси. Само четири църковни сгради са засвидетелствани в поречието на р. Места (в гр. Банско, с. Крибул, общ. Сатовча, с. Дъбница и с. Хаджидимово, общ. Гърмен), а останалите – в долината на р. Струма (шест от територията на общ. Сандански, четири от общ. Петрич, две от общ. Симитли). По своята функционална характеристика две от тези църкви са манастирски – „Св. Архангел Михаил“ към Тросковския манастир и „Св.

Троица“ в с. Крупник, която по-късно придобива епископски статус. Поради наличието на некропол при някои от тях (в с. Крупник; с. Габрене и с. Камена – общ. Петрич; гр. Банско, м. Шипотско; с. Крибул, общ. Сатовча) може да се предполага, че те вероятно изпълняват и гробищни функции. Три от църковните сгради – при с. Дъбница и с. Хаджидимово, общ. Гърмен, както и „Св. Илия“ при с. Калиманци, общ. Сандански – обслужват средновековни крепости, в които са разположени. Останалите най-вероятно са селищни (енорийски). Две от църквите са изградени върху по-стари култови обекти. „Св. Пантелеймон“ при с. Генерал Тодоров, общ. Петрич, е построена на мястото на скално светилище, посветено на Асклепий, а църквата в м. Шипотско край гр. Банско, датирана към края на X век – върху останките на раннохристиянски храм. В периода на Първото българско царство култовото място е усвоено чрез голям некропол и църква, които продължават да се използват до XIII век.

Типологическата класификация на църковните сгради от периода на Второто българско царство показва разпространението на следните архитектурни типове: базилики, еднокорабни, двукорабни и триконхални църкви. Малкият брой базиликални сгради може да се обясни със западането на този тип през разглеждания период. Еднокорабните църкви са най-разпространеният архитектурен тип в църковното строителство на изследвания регион – тенденция, характерна и за останалата част от българските земи по това време. Те се срещат най-често както в основния градски център Мелник, така и в околните селища и крепости. В Мелник еднокорабните църкви са изградени като манастирски, квартални и фамилни храмове (параклиси), разположени в близост до жилищата. Може да се заключи, че в града са строени по-усложнени варианти на този тип, докато в останалите населени места преобладават по-прости еднокорабни църкви, състоящи се само от наос.

Интерес представляват двукорабните църкви (църкви с анекс), към които се отнасят две манастирски църкви от гр. Мелник – католиконите на „Св. Харалампий“ / „Св. Архангели“ и на „Св. Богородица Спилеотиса“, разположени в монашеската зона на Мелнишката крепост, върху платото Св. Никола. Този тип църкви са разпространени във Византия и Сърбия през XI – XIII век, като при тях единият наос (анекс) изпълнява мортуални и комемориални функции.

Триконхалните църкви се срещат и през периода на Второто българско царство. През XIV век е изградена манастирската църква „Св. Троица“ в с. Крупник, общ. Симитли – триконхална куполна кръстовидна сграда, която до момента е единствена не само в разглеждания регион, но и на територията на цяла България. Вероятно продължава да съществува и църквата „Св. Атанасий“ при с. Кулата, общ. Петрич, която принадлежи към друг вариант на триконхалните храмове – триконхална куполна църква, вградена в правоъгълен корпус.

И през този период прави впечатление липсата на кръстокуполни църкви в региона. Това отсъствие е особено учудващо за територията на средновековния Мелник, още повече че този тип култова сграда се смята за най-представителен по време на Второто българско царство.

Като цяло османското завоевание прекъсва естествения ход на развитие на християнската църковна архитектура. Интересно е да се отбележи обаче, че в края на XIV – XV век не са установени разрушения в проучените археологически църковни сгради от региона. Подобни са засвидетелствани едва през втората половина на XVI век и се свързват с големи земетресения през този период. Това се отнася най-вече за култовите комплекси на територията на гр. Мелник, подвластни на Цариградската патриаршия, което спомага за тяхното съхраняване.

Преобладаващата част от църковните сгради продължават съществуването си от периода на Второто българско царство, но има и такива, изградени през XV – XVII век. И през този период се запазват същите архитектурни типове – базилики, еднокорабни, двукорабни и триконхални църкви. Различия се наблюдават в някои от техните варианти. Новост представляват трикорабните псевдобазилики и триконхалните еднокорабни църкви без купол. Преди този период не е засвидетелствана и еднокорабна дваапсидна църква.

Най-разпространени в региона през Късното средновековие са еднокорабните църкви, състоящи се само от наос, както и триконхалните еднокорабни църкви без купол. Данните от множеството проучени досега еднокорабни храмове в Мелник, функциониращи до XIX век, показват, че те не променят планово-конструктивната си схема през своето дълготрайно съществуване. При възстановяването на разрушените паметници моделът се възпроизвежда, като в някои случаи през османския период и Възраждането се добавят притвори и странични галерии.

Разпространението на триконхалните църкви се очертава като регионална специфика през целия период на Средновековието. В този район се срещат единствените известни варианти на този тип от територията на България както по време на Първото българско царство (църквата при с. Кулата, Петричко), така и през Второто българско царство (църквата при с. Крупник, общ. Симитли), като по всяка вероятност и двете са част от манастирски комплекси. Със своята планово-конструктивна схема тези църкви представляват уникални паметници на средновековната църковна архитектура, които нямат точни аналогии в българските земи. Съществено значение през този период има църквата „Св. Троица“ в с. Крупник, най-вероятно седалище на Крупнишката епископия – важен духовен и културен център в региона до XVII век.

Триконхалните църкви се срещат и през периода на Късното средновековие, когато доминират сравнително по-малки триконхални еднокорабни сгради без купол, каквито са църквата при с. Дренково, общ. Благоевград, и храмовете на територията на общ. Разлог (Писаната църква, Бялата църква, „Св. Троица“ и църквата в махала Бела река). И двете селища са исторически засвидетелствани в писмените извори от този период и съществуват предпоставки за изграждането на нови храмове в тях през първите векове на османското владичество.

Устойчивото присъствие на триконхалните църкви в изследвания регион изглежда напълно естествено, предвид принадлежността му към югозападните български земи през Средновековието – територия, където се оформя традицията на първите триконхални култови сгради. След формирането на големия култов център Атон е възможно влияние от неговата архитектура. От друга страна, в региона не се наблюдава т.нар. „атонски тип“, а по-опростени разновидности на триконхалните

църкви. Независимо от това, предпочитанието към този архитектурен модел в местната традиция остава отчетливо. Това обстоятелство може да се свърже с липсата на кръстокуполни храмове в района – явление, което също подчертава регионалната специфика.

Каталогът, въз основа на който е изготвена типологическата класификация, обхваща 45 църковни сгради в Югозападна България. За удобство е подреден по азбучен ред и съдържа синтезирани сведения за паметниците. Включени са църквите, за които съществуват достатъчно данни и подлежат на класифициране и датиране.

Монографията съдържа множество репродукции под формата на карти, планове, разрези, реконструкции, аксонометрични възстановки и снимки на църковните сгради, подредени след всяка глава.

I. 2. Монография (по показател Г.5)

Георгиева, М. *Могилни гробни комплекси в Югозападна Тракия през римската епоха (I – IV век)*. Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски“, 2025. ISBN: 978-954-00-0409-9.

С този монографичен труд за първи път се представят и анализират могилените гробни комплекси в Югозападна Тракия през римската епоха, въз основа на многоброен публикуван и непубликуван археологически материал. В резултат на проведеното изследване е очертано разпространението на могилените некрополи по долините на реките Струма, Места и Брегалница. Изработена е детайлна типологическа класификация на гробните съоръжения, характерни за разглеждания регион и период. Анализирани са основните форми на погребален обред – трупополагане и трупоизгаряне – като са проследени хронологичните промени и съпътстващите ритуали. Погребалният инвентар, открит в некрополите, е категоризиран и интерпретиран, с акцент върху функциите и мястото на отделните предмети в обредната система. Проследена е приемствеността в погребалната обредност от предримската епоха, както и настъпилите изменения след утвърждаването на римската власт. Съществен принос на монографичния труд е разширяването на териториалния обхват на изследването върху погребалните практики през римската епоха извън границите на съвременната българска държава чрез включването на материали от долината на река Брегалница (дн. Северна Македония).

На основата на археологическия анализ на могилените гробни комплекси в Югозападна Тракия през римската епоха се проследяват основните характеристики на погребалната обредност. Могилените са локализиран предимно в района на Горна Струма и Горна Брегалница, както и в долината на Средна Места, в териториите на двата основни градски центъра – Пауталия и Никополис ад Нестум. Значителна част от тях са издигнати през римската епоха – както поединично, така и в групи. Размерите им варират от големи до малки, като най-разпространени са могилените със среден размер (от 4 до 8 метра). Продължилото натрупване на могили дори след трайното установяване на римската власт представлява съществен елемент от съхранената тракийска обредност, наследена от предходната епоха.

Най-големият проучен могилен некропол в региона е този при с. Невестино, Кюстендилско, принадлежащ на вила тип „резиденция“ в територията на Пауталия. Част от некрополите продължават да се използват още от предходната епоха, за което свидетелстват откритите по-ранни могили, включително и „празни“. Сред могилените насипи се наблюдават и примери за познатата от I хил. пр. Хр. практика – издигане на по-малка могила в основата, различна по състав и цвят, върху която е натрупван останалият насип. Освен това се запазва традицията могилените да се насипват поетапно, най-често чрез разнородни пластове. Натрупването на могили през римската епоха показва, че тракийският етнически елемент, въпреки настъпилите политически, икономически и демографски промени след римското завладяване, устойчиво се придържа към старите погребални практики. Това ясно проличава в множеството ритуали, характерни за тракийския погребален обред.

Част от гробните съоръжения, използвани през римската епоха, са наследени от предходния период. Сред тях се открояват гробните площадки, някои варианти на гробните ями, глинени урни и гробовете от каменни плочи. Особен интерес предизвиква един специфичен тип гробно съоръжение, засвидетелствано засега единствено в района на Горна Струма – в територията на Пауталия. Става въпрос за площадките, открити при могилените комплекси край Драгодан и Кочериново. Площадката от Пандурската могила при Драгодан е оградена с глинени съдове и един стъклен, а тази от Голямата могила при Кочериново – с двоен кръг от глинени и бронзови съдове. Тези съдове изпълняват двойна функция – от една страна, са част от погребалния инвентар, а от друга – елемент от конструкцията на гроба, чрез който се сакрализира гробното пространство. Глинени съдове са от един тип и заемат специално място в погребалните обреди през римската епоха. Тяхното пряко участие в ритуала се свързва с практиката да се прелива с вино пепелта след изгарянето, след което съдовете се включват конструктивно в съоръжението. Дори да съществуват подобни примери от предходната епоха, трябва да се отбележи, че този тип съоръжение няма точни аналогии извън района на Горна Струма, което насочва към наличието на местни особености в погребалните практики.

Някои от гробните съоръжения навлизат в тракийските земи след римското завладяване. В контекста на могилените некрополи това са гробовете със стреховидно поставени тегули и саркофазите. Последните се утвърждават като характерно съоръжение за антична Пауталия, като тяхното присъствие може да се интерпретира като резултат от римското влияние, проявено чрез градския бит и култура.

Саркофазите от Пауталия са от източен тип – с капак във форма на двускатен покрив и масивни акротерии. Те са изсечени от гранит, без украса, и най-вероятно са произведени в местни ателиета. В изследвания регион се срещат и примери за монументални гробници. В рамките на могилените некрополи монументален гробен комплекс е засвидетелстван при могила № 3 от некропола край с. Невестино.

През римската епоха се практикуват двата основни погребални ритуала – трупозгаряне и трупополагане. При могилените некрополи кремацията се запазва като водещ ритуал, което свидетелства за устойчивостта на традициите сред местното население. В рамките на този обред се срещат и двата начина на изгаряне – на място (*bustum*) и извън гроба (*ustrinum*). В могилените некрополи погребенията с трупозгаряне

се срещат най-често при гробните площадки, урните и различните варианти на зидани гробове.

Трупополагането в могилите некрополи е слабо застъпено и се наблюдава предимно при вторични, неоформени гробове от късноримската епоха. Основни погребения с трупополагане в могили са установени единствено при комплекса „Могилата – Кюстендил“, както и при погребението в саркофаг от местността Лозенски ниви край Кюстендил, и двете от първата четвърт на III век. Самото съоръжение „саркофаг“ е показател за римското влияние върху погребалните практики.

Въз основа на представените данни може да се направи изводът, че трупоиъгарянето е основният начин на погребване в могилените некрополи през първите векове на римската императорска епоха. Хронологическото разпределение на двата основни ритуала съответства на картината, установена за вътрешнотракийските земи. Трупоиъгарянето доминира в първите векове на римската императорска епоха, докато през III век се наблюдава засилване на трупополагането, което през IV век окончателно се утвърждава като водеща практика. Тази трансформация се свързва предимно с разпространението на християнската религия.

Редица ритуали демонстрират устойчивото придържане на местното население към традиционните погребални практики. Сред тях се открояват паленето на огън на мястото на погребението, натрошаването на съдове в рамките на гробните комплекси, както и различни форми на жертвоприношения – хранителни, животински и други. Особен интерес предизвикват колите, засвидетелствани при могилените некрополи в долините на Горна Струма, Средна Места и Горна Брегалница. Присъствието им в гробните комплекси се свързва с раннотракийската обредност, въпреки че през римската епоха броят им значително нараства. Полагането на коли в специално подготвени ями – някои предварително разглобени, други изгорени (както при комплекса от Таринци) – може да се интерпретира като своеобразна форма на жертвоприношение. За съхранена тракийска обредност свидетелства и дребната култова пластика, открита при могилата край с. Лиляч, Кюстендилско, която разширява ареала на разпространение на подобни предмети в Тракия.

В погребалните практики през римската епоха съществено значение има погребалният инвентар, който често отразява определени представи, свързани със смъртта и отвъдния свят. Част от предметите, полагани в гроба, имат строго предназначение, а някои от тях са натоварени със специфична символика. Съставът и обемът на инвентара не са еднакви при могилените и плоските некрополи. По традиция в могилените се поставят разнообразни и многобройни предмети, което е свързано с погребалните обичаи на траките. С постепенното налагане на трупополагането под римско влияние погребалният обред се опростява, като броят на предметите, полагани в гробовете, значително намалява. Под въздействието на християнството – особено след приемането му като официална религия – даровете в гробовете почти напълно изчезват.

Количеството и съставът на погребалния инвентар зависят не само от обредните традиции, но и от социалната категория и материалните възможности на погребания. Могилените гробове от ранната императорска епоха се отличават с богат и разнообразен инвентар, като се запазва традицията на т.нар. „богати гробове“, позната още от предходната епоха в Югозападна Тракия.

Типични представители на тази група в региона са могилените комплекси при Драгодан и Кочериново в района на Горна Струма, съдържащи пищен и специфично подбран инвентар, който отразява по-стари религиозни представи и обредни практики. Особено показателни в тази насока са откритите в двата комплекса елементи от погребални венци и нагръдници. Въпреки че в сравнение с аналогични предмети от I хил. пр.Хр. те са по-скромни, в контекста на римската епоха се явяват като традиционни сепулкрални атрибути, свидетелстващи както за обредната приемственост, така и за социалния статус на погребания.

През късноримската епоха и особено под влияние на християнството настъпват съществени промени в погребалния обред. Постепенното утвърждаване на новата религия води до опростяване на ритуала и значително намаляване на даровете, полагани в гробовете. В могилените некрополи, където по-рано се наблюдава богата обредност и разнообразен инвентар, тези промени се проявяват поетапно. Случаите, в които все още се срещат предмети като керамика и монети, свидетелстват по-скоро за устойчиви езически реминисценции и за съхранена местна традиция, адаптирана към новите религиозни реалности.

Така могилените комплекси от късноримската епоха се превръщат в своеобразни културни маркери, отразяващи прехода от традиционната тракийска обредност към християнската погребална идеология. Те съхраняват в себе си пластове от ритуална памет, които позволяват да се проследи не само социалната и религиозната трансформация, но и начините, по които местното население възприема и преработва новите културни влияния.

II. СТАТИИ И СТУДИИ – РИМСКА ЕПОХА

II. 1. Georgieva, M. Monumental burial complex of the Roman Age from the territory of Bulgaria. – In: *Revista Inclusiones*. Volumen 7. Número Especial – Julio / Septiembre 2020, 193 – 205. ISSN 0719-4706. (по показател Г.6)

Статията представя и анализира монументалната гробница от римската епоха, открита край село Крупник, област Благоевград – един от най-значимите археологически паметници от този период в Югозападна България. Съоръжението е разкрито на дълбочина около 0,50–0,60 м и включва шест засводени камери – една централна и пет периферни, изградени от тухли и камък, с достъп чрез стълбище и без следи от стенописна украса.

Изследването разглежда гробницата в контекста на култовите гробни комплекси от римската епоха, като се установява, че тя представлява уникален архитектурен обект без точен аналог в България. Въпреки сходствата с гробници с кръстовиден план от Сердика, Августа Траяна и други, гробницата край Крупник се отличава с редица характеристики, които я разграничават от тази група. Най-близки паралели се откриват в източните римски провинции – Бейт Шеан (Скитополис) в римска Палестина и Дура-Европос в римска Сирия, където страничните камери функционират като ниши (*loculi*),

предназначени за полагане на телата на покойниците. Въз основа на това се предлага интерпретацията, че сходството в плановата схема може да се обясни с присъствието на преселници от тези територии в района на долината на река Струма.

Архитектурната планова схема и пространствената организация на гробницата край с. Крупник позволяват разглеждането ѝ като фамилен погребален комплекс, предназначен за многократна употреба, в който вероятно са се извършвали ритуали, свързани с култа към мъртвите. Разположението ѝ под нивото на терена я определя като хипогей, а предполагаемото култово предназначение предполага, че съоръжението е маркирано на повърхността – елемент, който го вписва в типологичната група на монументалните гробни комплекси от римската епоха.

Гробницата свидетелства за стопанския и културен просперитет на района, както и за наличието на заможен социален слой сред местното население. Откритата монета от времето на император Прокопий (365–366), в съчетание с анализа на строителната техника, позволява датирането на комплекса във втората половина на IV век.

Въпреки отнасянето на гробницата в периода на ранното християнство, отсъствието на християнска символика и стенописна украса предполага, че съоръжението функционира извън официалния религиозен контекст – извод, който поставя въпроси относно религиозната идентичност на погребаните.

В заключение, гробницата край с. Крупник е интерпретирана като представител на римската провинциална гробна архитектура в тракийските земи, вписана в по-широкия контекст на архитектурните традиции на Римската империя.

II. 2. Георгиева, М. Съхранена обредност в некрополите от римската епоха по поречието на река Струма. – В: *Студии по история*. 2. Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски“, 2019, 108 – 122. ISBN 978-954-00-0192-0. (по показател Г.7)

Настоящата статия изследва съхранената обредност в некрополите от римската епоха по поречието на Горна и Средна Струма, като акцентът е поставен върху приемствеността от раннотракийските ритуали. Въз основа на богат археологически материал, включително непубликувани данни, се проследяват култови практики, засвидетелствани както в могилените, така и в плоските некрополи на градските и останалите селища в региона. Изследването разкрива устойчивост на местните погребални традиции, въпреки налагането на римската власт, като се установява продължаване на могиленото натрупване и ритуална последователност при оформянето на насипите. Съхранената обредност се проявява в паралелното съществуване на трупополагането и трупоиъгарянето, както и в ритуала за пречистване с огън, засвидетелстван в различни типове некрополи. Документирани са практики като натрошаване на съдове, наличие на животински останки, жертвоприношения и ритуали, свързани с „хранене на мъртвия“, които допълват представата за култовия контекст на погребенията. Запазена е и традицията на „богатите гробове“, свидетелстваща за социална диференциация. За съхранени култови вярвания свидетелства и откритата дребна култова пластика в могилата при с. Лиляч, Кюстендилско, която допълва представата за ритуалния контекст на погребенията. Чрез систематизиране на

археологическите данни и интерпретацията на съхранените ритуални практики, изследването допринася за по-задълбоченото разбиране на културната приемственост в погребалната обредност в Югозападна Тракия.

II. 3. Георгиева, М. Каменни урни от римската епоха от територията на България. – В: *STUDIA ARCHAEOLOGICA UNIVERSITATIS SERDICENSIS. Supplementum VI (2018). Stephanos archaeologicos ad 80 annum professoris Ludmili Getov. 2018, 383 – 393. ISSN 1312-7284.* (по показател Г.7)

С това изследване за първи път се прави систематизиран анализ на каменните урни от римската епоха, открити в днешните български земи, разглеждани като специфичен тип гробни съоръжения. Акцентът е поставен върху тяхното значение като част от развитието на сепулкралните паметници в римския свят и връзката им с практиката на кремация.

На основата на археологически данни се проследява хронологическото разпространение на урните, като се установява, че най-широкото им използване съвпада с първите векове на императорския период. Очертани са регионални особености в употребата им, като се отбелязва концентрация в долината на средното течение на река Струма – в границите на римската провинция Македония – докато извън тази зона броят на подобни паметници е ограничен.

Извършено е систематично издирване и анализ на всички известни каменни урни, открити както при археологически разкопки, така и при случайни обстоятелства, включително публикувани и непубликувани паметници. Разгледани са различните интерпретации в историографията, като урните са определяни като детски саркофази, осуарии или остотеки. Въз основа на принадлежността им към римския провинциален свят, липсата на предходна традиция и отсъствието на епиграфски данни, е аргументирано становището, че тези съоръжения следва да бъдат определяни като „урни“.

Изяснени са формалните характеристики на урните – използван материал, форма, наличие на надписи и пластична украса. При украсените екземпляри са търсени аналогии с гирляндните саркофази от Мала Азия (II – III век), като е установена връзка между декоративните мотиви и надгробните плочи от района на Средна Струма. Това допринася за по-доброто разбиране на локалните погребални традиции. Направена е съпоставка между разпространението на каменните урни и ритуала на кремация в Рим и римските провинции в Тракия, поставяйки паметниците в по-широк културен и религиозен контекст.

II. 4. Georgieva, M. Burial pits lined with stone slabs along the valley of the river of Mesta in the Roman age. – In: *First international Symposium Ancient Cultures in South-East Europe and the Eastern Mediterranean: Megalithic Monuments And Cult Practices*, 2012, 138 – 152. ISBN 978-954-680-859-2. (по показател Г.7)

В статията е извършен анализ на група гробни комплекси, характерни за долината на река Места през Античността. Изследването се основава на широк кръг от източници

– археологически проучвания, случайни находки, както и публикувани и непубликувани материали.

Авторът предлага прецизиране на терминологията, като определя тези съоръжения като „гробни ями, облицовани с каменни плочи“, вместо използваните в литературата термини „цистови гробове“ или „цисти“. Изтъква се, че този тип гробни съоръжения са разпространени в Югозападна Тракия, с ясно изразена концентрация по долината на река Места. Подчертава се тяхната консервативност, изразена в дългата им употреба – от I хил. пр.Хр. до Късната античност и Средновековието.

Погребалният инвентар, състоящ се основно от лични вещи (токи, гривни, пръстени от бронз и желязо) и керамични дарове (чаши, кани, купи, паници), не свидетелства за принадлежност на погребаните към високи социални слоеве. Установено е използването на монети като гробен дар с вероятна функция на „Харонов обол“, което позволява по-прецизна хронологическа атрибуция на погребенията.

В част от гробните ями, облицовани с каменни плочи липсват човешки останки – факт, който се интерпретира като свидетелство за практика на препогребване, с корени в раннотракийската обредност. Засвидетелствани са и други елементи от тракийската погребална традиция, като палене на огън на мястото на погребението и ритуално натрошаване на керамика. Разпространението на този тип гробни съоръжения през римската епоха се разглежда като реминисценция на по-ранни погребални практики, с продължение в по-късни исторически периоди.

II. 5. Георгиева, М., Христова, Р. „Богат“ могилен гроб от римската епоха край село Деветак, Карнобатско. – В: *История и култура на Карнобатския край*. Том 5. Бургас, 2024, 100 – 129. ISBN 954-15-0093-5. (по показател Г.9)

В студията се публикуват и анализират находки от сравнително богат гроб, проучен в могила № 1, гроб № 2, край с. Деветак. Гробът представлява гробна яма с трупоиъгаряне, извършено на място, като археологическата ситуация е подробно изяснена – включително съоръжението, ритуалите и точната позиция на находките.

Откритият инвентар включва железен съгваем стол с бронзова скулптурна украса (лъвски глави) и два бронзови съда – кана с кръгло устие и купа с гладка цилиндрична дръжка. Предметите са подложени на детайлен анализ в контекста на погребалните комплекси от римската епоха в Тракия, с акцент върху тяхната функционална роля.

Систематизирани са всички известни съгваеми столове от тракийските римски провинции, което обогатява типологическата и хронологическата рамка на тези находки. Установено е, че почти всички са открити в гробове с трупоиъгаряне (в повечето случаи извършено на място), разположени в гробни ями с различна форма или в зидани гробове. Разгледана е и връзката между съгваемите столове и колесниците/колите, като се подчертава, че броят на находките в такъв контекст остава ограничен.

Установена е честа съвместна поява на съгваеми столове с бронзови съдове и битови принадлежности, което позволява тяхното интерпретиране като част от хигиенен комплект, характерен за римската културна среда. В същото време, съчетанието със средства за транспорт може да се разглежда като индикатор за висок социален статус.

Изказано е аргументирано становище, че наложената в историографията датировка на гробовете със сгъваеми столове (III – началото на IV в.) е твърде късна. Въз основа на анализа, столът от Деветак се датира не по-късно от II век.

Бронзовата кана е разгледана в контекста на римската трапезна култура, като са събрани и систематизирани аналогични съдове от тракийските римски провинции. Установено е, че каните с кръгло устие се датират от края на I до началото на III в., с концентрация в гробове от II век, оформени основно като стъпаловидни гробни ями, тухлени гробове с полуцилиндричен свод или гробни площадки. Обърнато е внимание на терминологични неточности – например, купата с дръжка често погрешно е наричана „патера“, въпреки че патерата няма дръжка и служи за възлияния.

Установени са най-близките паралели на бронзовите съдове от Деветак с находки от тракийските римски провинции, което допринася за тяхната по-прецизна типологическа и хронологическа интерпретация. Извършени са наблюдения върху археологическия контекст на тези съдове, с цел проследяване на тяхната роля в погребалната обредност и битовата култура.

В заключение, комплектът от гроба – сгъваем стол и два бронзови съда – се интерпретира като погребален инвентар, включващ предмети, използвани приживе и положени като дарове. Допуска се и тяхното участие в самия ритуал. Най-вероятно принадлежат на заможен местен земевладелец от тракийски произход, като присъствието на сгъваемия стол се разглежда като индикатор за висок социален статус. Въз основа на установените паралели, както и на цялостния анализ на погребалния обред и инвентара, гроб № 2 от могила № 1 (Дядо Драгнева могила) при с. Деветак, Карнобатско, се датира в периода от средата на II до началото на III век.

III. СТАТИИ И СТУДИИ – СРЕДНОВЕКОВИЕ

III. 1. Георгиева, М. Средновековната църква „Св. Троица“ при село Крупник, Благоевградско. – В: *Отец Неофит Рилски – духовност, просвета, култура. Сборник с материали от националната научна конференция, посветена на 230 години от рождението на Неофит Рилски, 5 – 7 октомври 2023 г., Благоевград – Рилски манастир*. Благоевград, 2024, 208 – 224. ISBN 978-954-00-0387-0. (по показател Г.7)

Статията е посветена на един от най-значимите образци на средновековната българска архитектура – църквата „Св. Троица“ в с. Крупник, община Симитли. Изследването разглежда археологическите паметници в района от Античността до Средновековието, като проследява историята на проучванията (археологически и историографски), свързани с църквата „Св. Троица“.

Църквата е типологизирана като триконхална куполна кръстовидна постройка, без точни аналогии в българските земи, което я определя като уникален архитектурен паметник. Потвърдена е нейната датировка към периода на Второто българско царство,

по-конкретно XIV век. Възможността за съчетаване на различни функции на храма през Средновековието е разгледана като част от неговата историческа роля.

Проследени са различните мнения в историографията относно историята на Крупнишката епископия, като е аргументирано становището, че именно църквата „Св. Троица“ е служила като седалище на епископията, основана в средата на XV век. В заключение се подчертава, че през периода на османското владичество храмът запазва своята оригинална планово-конструктивна схема, без съществени архитектурни изменения.

III. 2. Комитова, Цв., Георгиева, М. Археологическо проучване на обект „Средновековна църква“ в землището на село Дренково, община Благоевград. – В: *Археологически открития и разкопки през 2017 г.* София: Национален археологически институт с музей – БАН, 2018. ISSN 2603-3658. (по показател Г.7)

Публикацията представя резултатите от втория етап на археологическите разкопки, проведени през 2017 г. Проучването е осъществено по договор между Югозападния университет „Неофит Рилски“ и Община Благоевград, с участието на студенти от специалностите „История и археология“ и „История“ в рамките на тяхната археологическа практика.

В хода на теренните дейности са потвърдени наблюденията върху планово-конструктивната схема на храма, като са уточнени основни архитектурни характеристики. Откриването на човешки останки в разширения сондаж от северната страна (сондаж № 2), както и наличието на гроб, разкрит през предходния археологически сезон, затвърждават предположението, че църквата е функционирала като гробищна още през Средновековието.

Започнатият нов сондаж (№ 3), разположен пред западната фасада, потвърждава, че църквата е изградена без притвор – важна характеристика за нейната типологизация.

III. 3. Комитова, Цв., Георгиева, М. Средновековна църква в село Дренково, община Благоевград. – В: *Археологически открития и разкопки през 2016 г.* София: Национален археологически институт с музей – БАН, 2017. ISSN 1313-0889. (по показател Г.7)

Публикацията представя резултатите от редовното археологическо проучване на църквата в с. Дренково, проведено през 2016 г. с подкрепата на Министерството на културата и Община Благоевград, и с участието на студенти от Югозападния университет „Неофит Рилски“.

Още в този етап от изследването са изяснени основните планово-конструктивни характеристики на храма. Потърсени са паралели с други култови сгради от района на Горна Струма, с цел неговото типологично ситуиране. Особено внимание е отделено на находките от гроб, разположен до северозападния външен зид на църквата – обици от тип „Курбиново“, които допринасят за хронологическото датиране на обекта.

Въз основа на архитектурните особености и археологическите данни, църквата е датирана в периода на Късното средновековие.

III. 4. Georgieva, M. Church Architecture in Southwestern Bulgaria in the Late 9th – Early 11th Century (Based on Archaeological Data). – *Studia Ceranea*, 13, 2023, 347 – 379. <https://doi.org/10.18778/2084-140X.13.42> ISSN: 2084-140X e-ISSN: 2449-8378. (по показател Г.8)

Студията е посветена на църковната архитектура в Югозападна България (дн. област Благоевград) през периода на Първото българско царство – от края на IX до началото на XI век. Изследването обхваща долините на реките Струма и Места – територии, които от 864 г. официално влизат в границите на средновековната българска държава, в контекста на приемането на християнството (865 г.).

В изследването са подложени на обстоен анализ три паметника на църковната архитектура, проучени при редовни археологически разкопки: базиликата „Св. Никола“ в гр. Мелник, еднокорабната църква в местността Шипоцко край гр. Банско и триконхалната църква в с. Кулата, община Петрич. Тези църковни сгради са представени и анализирани в контекста на разпространението на съответните архитектурни типове на територията на България и Балканския полуостров. Изяснени са функционалните характеристики на храмовете – съответно епископска (или енорийска), гробищна и манастирска църква. Особено внимание е отделено на приемствеността с по-ранни култови обекти. Църквата „Св. Никола“ е изградена върху антично светилище и раннохристиянска църква, а храмът в м. Шипоцко – върху раннохристиянски храм. При обектите в Банско и Кулата се наблюдава наследяване на свещеното място чрез възникване на некрополи в различни периоди около разрушените храмове.

Въпреки ограничения брой примери, изследването показва присъствие на почти всички основни архитектурни типове църковни сгради, характерни за останалата част от българските земи и Балканите – с изключение на кръстополните църкви. Това отсъствие се очертава като устойчива регионална специфика, запазена и през следващите периоди на Средновековието.

III. 5. Георгиева, М. Късносредновековна църква в землището на село Дренково, община Благоевград. – В: *Право и общество в (пост)пандемичния свят. Сборник с доклади от научна конференция „Право и общество в (пост)пандемичния свят“, проведена на 9 – 10 май 2022 г. в Благоевград, по случай 30 години от създаването на Правно-историческия факултет.* Благоевград 2024, 158 – 188. ISBN 978-954-00-0393-1. (по показател Г.9)

Студията е посветена на един от най-добре запазените средновековни паметници от територията на община Благоевград – триконхалната църква в землището на село Дренково. Църквата е проучвана чрез редовни археологически разкопки през 2016 и 2017 г., с участието на студенти от специалностите „История“ и „История и археология“ към Югозападния университет.

В текста са събрани и анализирани всички налични исторически, археологически и историографски данни, свързани с триконхалната църква в землището на с. Дренково. Въз основа на резултатите от археологическите проучвания е изяснена планово-конструктивната схема на храма – триконхална еднокорабна сграда без купол. По оформлението на западната фасада църквата е отнесена към т.нар. „църкви с анти“, при които северната и южната стена на наоса са издадени напред като своеобразни пиластри. Изведени са множество архитектурни паралели, които допринасят за типологичното ситуиране на храма.

Строежът на църквата е анализиран в контекста на новите социални и религиозни условия през първите векове от османското владичество в българските земи. Построяването на храма е отнесено към периода на Късното средновековие, като не се изключва възможността той да е изграден още в края на XV век. Допуска се и възможността за изграждане на нов храм в селище, влизащо във владенията на Рилския манастир преди османското завоевание, каквото е с. Дренково.

Триконхалната църква при с. Дренково очертава най-южния ареал на разпространение на този тип култови сгради по долината на река Струма през Късното средновековие. Резултатите от археологическото проучване, архитектурните особености на паметника, както и многобройните паралели, отнасят изграждането на храма към периода на Късното средновековие. За по-точното датиране на паметника значение имат откритите обици в проучения гроб, чиито най-точно датиран паралел се отнася към края на XV век. Въз основа на това неговото построяване се отнася към края на XV – XVI век. На тази датировка не противоречат и благоприятните условия за строеж на нови църкви в района под опеката на Крупнишките епископи/митрополити, известни със своята грижа за храмовете.

Църквата при с. Дренково е значим паметник на средновековното култово строителство, който дава важни сведения за църковната археология и за историята на югозападните български земи.

III. 6. Георгиева, М. Триконхални църкви от Югозападна България (по археологически данни). – В: *Късносредновековните Балкани. Сборник в чест на доц. д-р Снежана Ракова*. София: Wunderkammer, 2022, 247 – 282. ISBN: 978-619-92254-1-7. (по показател Г.9)

Студията очертава разпространението на триконхалните църкви в Югозападна България, с фокус върху територията на област Благоевград – част от югозападните предели на българската държава през Средновековието. Направен е историографски преглед на проучванията върху триконхалните църкви в българските земи и на Балканския полуостров. Разгледани са подробно планово-конструктивните особености на триконхалните църкви в региона, като е изяснена тяхната архитектурна типология.

В изследвания регион се срещат уникални варианти на триконхалните куполни църкви от територията на България. През периода на Първото българско царство това е църквата в с. Кулата, Петричко, а по време на Второто българско царство – църквата в с. Крупник, община Симитли. Най-вероятно и двете църкви принадлежат към манастирски комплекси.

Триконхалните църкви получават особено разпространение през Късното средновековие, когато доминират малките триконхални еднокорабни сгради без купол. Такива са църквата в с. Дренково, община Благоевград – в долината на река Струма, както и Писаната църква, Бялата църква, църквата „Света Троица“ и църквата, разположена в квартал Бела река, в района на град Разлог – в долината на река Места. По функционалното си предназначение църквата в с. Дренково може да се определи като гробищна. Други, като например Писаната църква в Разлог, възникват върху стари култови центрове, съществуващи още от раннохристиянския период.

Разпространението на триконхалните църкви в разглеждания ареал е изтъкнато като регионална специфика, запазена и през Късното средновековие. Като основни причини за това разпространение се посочва принадлежността на региона към югозападните български земи през Средновековието, където се появяват първите църкви от този тип. Не се изключва и влиянието на големия култов център Атон, особено върху късносредновековните триконхални храмове.

III. 7. Георгиева, М., Георгиева, Д. Манастири от територията на Югозападна България. – In: *Multidisciplinary Journal of Science, Education and Art. Union of Scientists in Bulgaria – Branch Blagoevgrad*, 2020, 19 – 48. ISSN 1313–5236. (по показател Г.9)

Студията представлява задълбочено изследване на манастирската мрежа в Югозападна България (дн. област Благоевград). В нея е очертано географското разпространение на манастирите по долините на реките Струма и Места, където релефът и историческите пътища благоприятстват изграждането на култови центрове.

Проследена е приемствеността на култовите места, като в редица случаи се установява, че манастирите са изградени върху по-стари светилища от Античността и Ранното християнство – свидетелство за дълбока сакрална традиция в региона. Извършен е обстоен исторически преглед на манастирите през Средновековието, като се анализират архитектурните особености, функциите и ролята им в духовния живот на местното население.

Идентифицирани са манастири с дълга история на съществуване, които – въпреки прекъсвания – продължават да функционират до края на XIX – началото на XX век, а някои и до днес, като Хаджидимовския манастир „Св. Георги Победоносец“. Манастирите са представени като духовни и културни средища, играещи ключова роля в съхраняването на идентичността, книжовността и религиозната традиция на региона през всички исторически етапи.

IV. МУЗЕОЛОГИЯ И КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

Георгиева, М. Археологическото дружество „Струма“ в Свети Врач – начало на музейното дело в града. – *Известия на Исторически музей – Кюстендил*. Том XXIII. Кюстендил, 2023, 337 – 350. ISSN 0861-4342. (по показател Г.7)

Статията разглежда дейността на едно от най-активните археологически дружества в Югозападна България през 30-те и 40-те години на XX век – дружеството „Струма“ в гр. Свети Врач (дн. Сандански). Изследването е резултат от преподавателската работа на автора в областта на музеологията и опазването на културното наследство.

Очертана е ролята на археологическите дружества в България през първата половина на XX век, с акцент върху тяхната значимост за съхраняването на историко-археологическото наследство. Въз основа на архивни документи е проследена историята на основаването и дейността на дружество „Струма“, като е представена неговата активност – събиране на старини, инициране на археологически проучвания, организиране на изложби, беседи и културно-просветни инициативи.

Особено внимание е отделено на музейната сбирка, организирана от дружеството, която поставя основите на съвременния Археологически музей в Сандански. Значителна част от артефактите, съхранявани днес в музея, са резултат от дейността на археологическото дружество.

В заключение се аргументира, че археологическото дружество „Струма“ стои в основата на регионалната гражданска инициатива в сферата на проучването, популяризирането и опазването на културното наследство в Югозападна България.

**ABSTRACTS OF THE SCIENTIFIC WORKS
OF CHIEF ASSISTANT PROFESSOR MIROSLAVA STOILOVA
GEORGIEVA, PHD (DR)**

(submitted for participation in a competition for the academic position of “Associate Professor” in professional field 2.2. History and Archaeology (Roman and Medieval Archaeology of the Bulgarian Lands), announced for the needs of the Department of History at the Faculty of Law and History of the South-West University “Neofit Rilski”, promulgated in “State newspaper”, no. 63 of 01.08.2025)

I. MONOGRAPHS

I. 1. Monograph (Indicator G.3)

Георгиева, М. *Църковната архитектура в Югозападна България (IX – XVII век)*. Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски“, 2024, 380 стр. ISBN: 978-954-00-0360-3. [Georgieva, M. *Tsarkovната arkhitektura v Yugozapadna Balgariya (IX – XVII vek)*. Blagoevgrad: Universitetsko izdatelstvo "Neofit Rilski", 2024, 380 str. ISBN: 978-954-00-0360-3.]

The monograph represents the first comprehensive and in-depth study of church architecture in Southwestern Bulgaria (present-day Blagoevgrad region) during the Middle Ages – from the 9th to the 17th century. It compiles, systematizes, and analyzes the entire source material related to medieval cult complexes in the region. As a result of the conducted research, the distribution of church buildings along the valleys of the Struma and Mesta rivers during the studied period has been outlined. Throughout the analysis, data on issues previously interpreted partially or inaccurately have been clarified and supplemented, including chronological corrections to some of the church structures. The closest parallels have been identified in other parts of Southwestern Bulgaria, where similar trends in the development of church architecture are observed during certain periods. Analogous examples have also been found in other Bulgarian territories, as well as beyond the borders of the Bulgarian state.

Based on data from archaeological excavations and observations, as well as information from written sources and scholarly literature, the cult monuments have been studied both as examples of the material construction and architectural tradition, and in terms of their functional characteristics and significance within the context of specific historical periods. A detailed typological classification of medieval church buildings has been developed, based on their spatial-structural layout and façade-decorative features – a contribution that extends beyond the boundaries of the studied region.

The analysis of the source material shows that during the Middle Ages (9th – 17th c.), church architecture in Southwestern Bulgaria is represented by three main types of cult buildings, which exhibit distinctive features across different historical periods – basilicas, single-nave churches, and tree-conchal churches. These architectural forms follow the general

trends in the development of medieval church architecture, while also revealing specific regional characteristics typical of the southwestern Bulgarian lands.

In terms of structure, the study consists of an introduction, three chapters, a conclusion, a bibliography, and appendices that include a typological classification of church buildings across different historical periods and a catalogue.

The introductory part of the monograph presents its scope and structure. It also includes a physico-geographical and historico-archaeological overview of the region, as well as a review of the research history. These last two components possess independent scholarly value and contribute to a more comprehensive understanding of the context in which church architecture developed in the area.

The three chapters are dedicated to the development of church architecture during the periods of the First Bulgarian Tsardom (late 9th – early 11th c.), the Second Bulgarian Tsardom (late 12th – late 14th c.), and the Late Middle Ages (15th – 17th c.). In each of them, within the context of general trends in the evolution of church architecture and based on extensive source material, the cult complexes in the region are presented and analyzed.

Three monuments of church architecture belong to the period of the First Bulgarian Tsardom in the studied region – the Basilica “St. Nicholas” in the town of Melnik, the single-nave church in the area of Shipotsko at the town of Bansko, and the three-conchal church “St. Athanasius” at the village of Kulata, Petrich municipality. The small number of excavated church buildings from this period is also typical for the rest of the Bulgarian lands. Based on their functional characteristics, they are represented by one episcopal (or parish) church (“St. Nicholas” in Melnik), one cemetery church (the church in the Shipotsko area near the town of Bansko), and one monastery church (the church at the village of Kulata). Despite the impossibility at this stage to establish categorically the status of the Basilica “St. Nicholas” in Melnik, the church certainly occupied an extremely important place in the valley of the Middle Struma in the period of the First Bulgarian Tsardom. It is the oldest temple in the area at that time, which is a typical example of the construction of church buildings on older cult sites. In its plan, the church is a three nave three-apsed basilica with an almost square naos. The shortened basilica is successfully reproduced the form of the Thracian sanctuary located on this site, showing the continuity in the use of the cult space. The small single-nave single apsidal church in the area of Shipotsko near the town of Bansko, consisting only of naos, is also an example of inheritance of an old cult space. The medieval church was built on the ruins of an early Christian temple. Also in the Middle Ages, a necropolis developed around it, which again is an indication of the absorption of sacred territory. The church at the village of Kulata is the only tree-conchal church built into a rectangular enclosure on the territory of Bulgaria, which also defines it as the only subtype of these temples in Southwestern Bulgaria.

The church buildings built during the First Bulgarian Tsardom continued to exist during the Byzantine rule. The number of registered and studied churches from the period of the Second Bulgarian Tsardom is much higher. More than half of them (18 in the catalogue) naturally originate from the main urban and ecclesiastical centre in the region – Melnik. The location of the cult complexes in the town follows its topographical and urban planning features. Some of the most important church buildings are located on the plateau of St. Nicholas, where the so-called Inner/Upper Town is located. These are the Basilica “St. Nicholas” (known as the Old Bishopric), situated within the Inner Fortress (the Citadel), and the four monasteries located

in the monastic zone in the eastern part of the fortress – “St. Haralampus/Holy Archangels”, “Holy Virgin Spileotissa” (“St. Zona”), “Holy Virgin Life-giving Spring” and “Sts. Cosmas and Damian Anargyroi” (“the Silverless”). Two of these monasteries have been studied archaeologically – “St. Haralampus” and “Holy Virgin Spileotissa”. The other two, known from written sources, are associated with ruins that have not yet been studied. The remaining cult buildings are located in the Outer (Lower) Town – the so-called Sub-Building of medieval Melnik. In its southeastern end is the monastery of “Holy Virgin Pantanassa”, one of the most famous cult complexes outside the plateau of St. Nicholas. It is part of the peripheral urban church-monastery zone along the two ravines – the Badanish and the Rozhen. The Rozhen monastery, located about 4.5 km outside the town, also belongs to the Melnik monasteries. In the Second Bulgarian Tsardom outside the area of Melnik refers also the Troskovo monastery. The monasteries of “Sts. Cosmas and Damian” at Sandanski, “St. Virgin Mary” (Zhivoprijemniy source) near Gotse Delchev, the monastery of “St. George” of Churilovo, district of Petrich, the monastery of “St. Petka” near Petrich, probably existed in the Middle Ages, but they have not been studied and there is no data on their more precise dating.

In the town of Melnik, a large concentration of church buildings from the period of the Second Bulgarian Tsardom is observed on the hill of Chatala, which plays the role of a second urban core, in the immediate vicinity of the fortress. It represented a central quarter of the suburb in the Middle Ages, inhabited mainly by the rich population. Some of the churches located here have been studied archaeologically, and others are known only from reports. Church buildings are recorded in all parts of the Outer Town, the functions they fulfilled being mainly those of neighborhood (parish) and family churches.

Based on the processing and analysis of the data on the church buildings in the rest of the region under consideration (outside the area of Melnik), 16 monuments from the period of the Second Bulgarian Tsardom are included in the prepared catalogue. Of these, only four originate from the valley of the river of Mesta (the churches in the town of Bansko, village of Kribul, municipality of Satovcha, village of Dabnitsa, municipality of Garmen, village of Hadzhidimovo, municipality of Garmen), and the rest – from the valley of the river of Struma (6 from the area of the municipality of Sandanski, 4 from the region of Petrich, 2 from the region of Simitli). Two of these churches are monastic in their functional characteristic – the church “St. Michael the Archangel” at the Troskovo monastery and the church “Sv. Troitsa” (Holy Trinity) in the village of Krupnik, which later became episcopal. Due to the presence of a necropolis in some of them (the churches in the village of Krupnik, the village of Gabrene, the municipality of Petrich, the village of Kamena, municipality of Petrich, the town of Bansko, Shipotsko area, the village of Kribul, municipality of Satovcha) can be assumed that they most probably fulfilled cemetery functions. Three of the church buildings – at the village of Dabnitsa and the village of Hadzhidimovo, municipality of Garmen, as well as “St. Elijah” at the village of Kalimantsi, municipality of Sandanski, serve the medieval fortresses in which they are located. The others are most probably village (parish) ones. In the period of the First Bulgarian Tsardom the cult site was continued by a large necropolis and a church at it, which continued to be used until the 13th century.

The typological classification of the church buildings found in the region during the Second Bulgarian Tsardom shows the distribution of the following architectural types: basilicas, single-nave churches, two-nave churches, and tree-conchal churches. The small

number of basilical church buildings (3) can be explained by their decline during the Second Bulgarian Tsardom. Single-nave churches were the most common type of church building in the region under study, which was also typical for the rest of the Bulgarian lands at that time. They are most common in the main urban center of Melnik, as well as in other settlements and fortresses. In Melnik, they were built as monasteries, neighborhoods, and family churches (chapels) next to homes. It can be concluded that in Melnik the more elaborate versions of the single nave churches were built, while in the other settlements exclusively single nave churches predominated, which consisted only of naos.

Of interest are the two-nave churches, the so-called churches with an annex, to which belong two monastery churches from the town of Melnik – the Catholicons of “St. Haralampius/Holy Archangels” and of “Holy Virgin Spileotissa”, located in the monastic zone of the Melnik fortress, on the plateau of St. Nicholas. This type of church was common in Byzantium and Serbia in the 11th – 13th centuries, and one naos (annex) had mortuary and commemorative functions.

Tree-conchal churches are also found in the Second Bulgarian Tsardom. In the XIV century the monastery church “Sv. Troitsa” (Holy Trinity) in the village of Krupnik, municipality of Simitli, which is a three-conchal domed building. It is the only one so far not only in the region but in the whole of Bulgaria. Most probably the church “St. Athanasius” at the village of Kulata, municipality of Petrich, which belongs to another variant of the tree-conchal churches – a tree-conchal domed church built into a rectangular enclosure.

The lack of cross-domed churches in the region under study during this period is also striking. This lack is surprising especially for the territory of medieval Melnik, especially since this type of religious building is considered the most representative during the Second Bulgarian Tsardom.

In general, the Ottoman conquest stopped the natural development of Christian church architecture. It is interesting to note, however, that no late 14th – 15th c. destructions have been identified in the archaeologically investigated church buildings of the region. Similar ones are attested in the cult complexes only in the second half of the 16th century, which are attributed to major earthquakes during this period. This is especially true for the church buildings in the territory of the town of Melnik, which were subject to the Ecumenical Patriarchate of Constantinople, which allowed them to be preserved.

Most of the church buildings continue their existence from the previous period, but there are also those built in the 15th – 17th c. The same types of church buildings – basilicas, single-nave, two-nave, and tree-conchal churches – also exist in this period. Differences emerge in some of the variants of these types. New are the three-nave pseudo-basilicas and the tree-conchal single-nave churches without a dome. The single nave two-apse church has not been previously attested.

The most widespread in the region during the Late Middle Ages were the single-nave churches, consisting only of a naos, and the tree-conchal single-nave churches without a dome. The data from the many single-nave churches in Melnik that have been studied so far, functioning until the 19th century, show that they did not change their planning and construction scheme during their long existence. When the ruined monuments were rebuilt, the pattern was reproduced, in some cases with the addition of narthexes and side galleries during the Ottoman and Revival periods.

The prevalence of tree-conchal churches emerges as a regional specificity in the region under study throughout the medieval period. The only variants of this type on the territory of Bulgaria can be found here both during the First Bulgarian Tsardom (the church at the village of Kulata, district of Petrich) and the Second Bulgarian Tsardom (the church at the village of Krupnik, Simitli municipality) and most probably both churches were part of monastery complexes. This also applies to the period of the Late Middle Ages, dominated by small triconchal single-nave churches without a dome (the church at the village of Drenkovo, Blagoevgrad region, the Pisanata church, the Byalata (the White) church, the “Sv. Troitsa” (Holy Trinity) church and the church located in Bela Reka neighborhood, Razlog region).

The persistent presence of the triconchal churches on the territory of Southwestern Bulgaria (today’s Blagoevgrad region) is quite natural, given that this region was part of the southwestern Bulgarian lands in the Middle Ages, where the first tree-conchal churches were built. After the formation of the great cult center of Mount Athos, the influence of its architecture, especially on late medieval temples, is not excluded. On the other hand, it should be noted that the so-called Athonite type of churches is not attested here, but the simpler varieties of the tree-conchal temples. Nevertheless, the preference for tree-conchal churches in these lands is a fact. This could explain the lack of crossed-dome churches in the area, which in turn can also be seen as a regional specificity. Future archaeological studies will undoubtedly shed more light on this issue.

The catalogue, on which the typological classification is based, encompasses 45 church buildings in Southwestern Bulgaria. For convenience, it is arranged alphabetically and contains synthesized information about the monuments. Included are churches for which sufficient data exists, allowing for classification and dating.

The monograph features numerous reproductions in the form of maps, plans, sections, reconstructions, axonometric restorations, and photographs of the church buildings, organized at the end of each chapter.

I. 2. Monograph (Indicator G.5)

Георгиева, М. *Могилни гробни комплекси в Югозападна Тракия през римската епоха (I – IV век)*. Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски“, 2025, 245 стр. ISBN: 978-954-00-0409-9. [Georgieva, M. *Mogilni grobni kompleksi v Yugozapadna Trakiya prez rimska epokha (I – IV vek)*. Blagoevgrad: Universitetsko izdatelstvo "Neofit Rilski", 2025. ISBN: 978-954-00-0409-9.]

This monograph presents and analyses for the first time the tumular burial complexes in Southwestern Thrace during the Roman period, based on numerous published and unpublished archaeological materials. As a result of the research, the distribution of tumular necropolises along the valleys of the Struma, Mesta, and Bregalnitsa rivers has been identified. A detailed typological classification of the burial facilities characteristic of the region and period studied has been developed. The main forms of funerary rites – inhumation and cremation – have been analysed, with attention to chronological developments and associated rituals. The burial inventory found in the necropolises has been categorized and interpreted, with emphasis on the functions and place of individual objects within the ritual system. The continuity in burial rituals

from the pre-Roman age, as well as the changes that occurred after the establishment of Roman rule, have been traced. One of the key contributions of the monograph is the expansion of the territorial scope of the study of burial practices during the Roman period beyond the borders of the modern Bulgarian state, by including materials from the Bregalnitsa River valley (now North Macedonia).

Based on archaeological analysis of tumular complexes in Southwestern Thrace during the Roman period, the main characteristics of funerary rites are traced. The tumuli are located mainly in the Upper Struma and Upper Bregalnitsa regions, as well as in the Middle Mesta Valley, within the territories of the two main urban centres – Pautalia and Nicopolis ad Nestum. A significant number were constructed during the Roman period, both individually and in groups. Their sizes range from large to small, with medium-sized tumuli (4 to 8 meters) being the most common. The continued accumulation of tumuli even after the permanent establishment of Roman rule represents a significant element of preserved Thracian ritual practices inherited from the previous period.

The largest tumular necropolis studied in the region is located near the village of Nevestino, Kyustendil region, and is associated with a villa-type residence in the territory of Pautalia. Some of the necropolises continued in use from the previous period, as evidenced by earlier tumuli, including “empty” ones. Among the burial mounds, there are examples of a practice known from the 1st millennium BC – the construction of a smaller basal tumulus, differing in composition and colour, upon which the rest of the mound was built. In addition, the tradition of building tumuli in stages, most often using heterogeneous layers, was preserved. The construction of tumuli during the Roman period shows that the Thracian ethnic element, despite the political, economic, and demographic changes following the Roman conquest, continued to adhere to traditional burial practices. This is clearly evident in the many rituals characteristic of Thracian funerary tradition.

Some of the burial facilities used during the Roman period were inherited from the previous period. Among them are burial grounds, certain types of burial pits, clay urns, and graves built with stone slabs. Of particular interest is a specific type of burial facility found so far only in the Upper Struma region, in the territory of Pautalia: the funerary platforms discovered at the tumular complexes near Dragodan and Kocherinovo. The platform at the tumulus near Dragodan is surrounded by clay vessels and one glass vessel, while the one at Kocherinovo is encircled by a double ring of clay and bronze vessels. These vessels serve a dual function: they are part of the burial inventory, and simultaneously an element of the tomb’s construction, through which the burial space is sacralised. The clay vessels are of a single type and occupy a special place in the funerary rites of the Roman period. Their direct participation in the ritual is associated with the practice of pouring wine over the ashes after cremation, after which the vessels are structurally incorporated into the facility. Even if similar examples exist from the previous period, it should be noted that this type of structure has no exact analogues outside the Upper Struma region, pointing to the existence of local peculiarities in burial practices.

Some of the burial facilities were introduced into Thracian lands after the Roman conquest. In the context of tumular necropolises, these include graves built with pitched-roof tegulae and sarcophagi. The latter became a characteristic feature of ancient Pautalia, reflecting the influence of Roman urban life and culture. The sarcophagi from Pautalia are of the Eastern

type – with lids shaped as gabled roofs and massive acroteria. They are carved from granite, characterised by the absence of decorative elements, and were most likely produced in local workshops. There are also examples of monumental tombs in the studied region. Within the tumular necropolises, a monumental tomb complex has been discovered at Tumulus No. 3 of the necropolis near the village of Nevestino.

During the Roman period, two main funerary rites were practiced – cremation and inhumation. In the tumular necropolises, cremation remained the dominant rite, indicating the persistence of local traditions. Within this ritual, both cremation methods were practiced: in situ (*bustum*) and outside the grave (*ustrinum*). Cremation burials in tumular necropolises most commonly occurred in funerary platforms (pyres), urns, and various types of masonry graves. Inhumation in tumular necropolises is rare and is observed mainly in secondary, unshaped graves from the late Roman period. Primary inhumations within tumuli have been found only at the Mogilata – Kyustendil complex and in the sarcophagus burial at Lozenski Nivi near Kyustendil, both dating from the first quarter of the 3rd century. The sarcophagus itself is a clear indicator of Roman influence on funerary practices.

Based on the data presented, it can be concluded that cremation was the dominant funerary rite in the tumular necropolises during the first centuries of the Roman imperial period. The chronological distribution of the two main rites corresponds to the pattern observed in the inner Thracian lands. Cremation prevailed in the early Roman imperial period, while the 3rd century saw a rise in inhumation, which ultimately became the leading practice in the 4th century. This transformation is primarily associated with the spread of Christianity.

A number of rituals demonstrate the local population's steadfast adherence to traditional funerary practices. Among them are the lighting of fires at the burial site, the smashing of pottery within the burial complexes, and various forms of sacrifice – food, animals, and others. Of particular interest are the carts found in the tumular necropolises in the valleys of Upper Struma, Middle Mesta, and Upper Bregalnitsa. Their presence in the burial complexes is associated with early Thracian rituals, although their number increased significantly during the Roman period. The placing of wheeled vehicles in specially prepared pits – some pre-disassembled, others burned (as in the complex at Tarintsi) – can be interpreted as a peculiar form of sacrifice. The small cultic plastic found near the tumulus near the village of Liliyach, region of Kyustendil, also testifies to the preservation of Thracian rituals, expanding the area of distribution of such objects in Thrace.

In the funerary practices of the Roman period, the burial inventory held significant importance, often reflecting specific beliefs associated with death and the afterlife. Some of the objects deposited in the grave served a defined purpose, while others carried symbolic meaning. The composition and volume of the inventory are not the same in tumular and flat necropolises. Traditionally, a wide range of numerous objects were placed in the tumuli, reflecting the burial customs of the Thracians. With the gradual adoption of inhumation under Roman influence, the funerary rite became simplified, and the number of items deposited in graves decreased considerably. Under the impact of Christianity – especially after its recognition as the official religion – grave offerings nearly disappeared.

The quantity and composition of the burial inventory depend not only on ritual traditions, but also on the social status and material means of the deceased. The tumular burials from the early imperial period are characterized by a rich and diverse inventory, preserving the

tradition of the so-called “rich graves” known from the preceding period in Southwestern Thrace. Typical examples of this group in the region are the tumular complexes at Dragodan and Kocherinovo in the Upper Struma area, containing lavish and deliberately selected burial inventory that reflects older religious beliefs and ritual practices. Particularly indicative in this regard are the elements of funerary wreaths and breastplates found in both complexes. Although more modest compared to similar items from the 1st millennium BC, in the context of the Roman period they appear as traditional sepulchral attributes, attesting both to ritual continuity and to the social status of the deceased.

During the late Roman period, and especially under the influence of Christianity, significant changes occurred in funerary rites. The gradual establishment of the new religion led to a simplification of the ritual and a marked reduction in the items deposited in graves. In the tumular necropolises, where elaborate rites and diverse burial inventory had previously been observed, these changes unfolded gradually. Instances where objects such as ceramics and coins are still found point rather to enduring pagan reminiscences and preserved local traditions adapted to the new religious realities. Thus, the tumular complexes from the late Roman period emerge as distinctive cultural markers, reflecting the transition from traditional Thracian rituals to Christian funerary ideology. They preserve layers of ritual memory that enable us to trace not only social and religious transformation, but also the ways in which the local population perceived and assimilated new cultural influences.

II. ARTICLES AND STUDIES – ROMAN PERIOD

II. 1. Georgieva, M. Monumental burial complex of the Roman Age from the territory of Bulgaria. – In: *Revista Inclusiones*. Volumen 7. Número Especial – Julio / Septiembre 2020, 193 – 205. ISSN 0719-4706. (Indicator G.6)

The article presents and analyzes a monumental tomb from the Roman period, discovered near the village of Krupnik in the Blagoevgrad region – one of the most significant archaeological monuments from this era in Southwestern Bulgaria. The structure was unearthed at a depth of approximately 0.50–0.60 meters and consists of six vaulted chambers – one central and five peripheral – built of brick and stone, accessible via a staircase and lacking any traces of mural decoration.

The study examines the tomb within the context of cultic burial complexes from the Roman period, identifying it as a unique architectural site with no direct analogue in Bulgaria. Despite similarities to cruciform-plan tombs from Serdica, Augusta Traiana, and other locations, the Krupnik tomb displays several distinctive features that set it apart from this group. The closest parallels are found in the eastern Roman provinces – Beth Shean (Scythopolis) in Roman Palestine and Dura-Europos in Roman Syria – where the side chambers functioned as niches (*loculi*) intended for the placement of the deceased. Based on this, the interpretation is proposed that the similarity in layout may be explained by the presence of settlers from these regions in the Struma River valley.

The architectural plan and spatial organization of the tomb near Krupnik suggest that it was a family burial complex designed for repeated use, likely serving as a site for rituals associated with the cult of the dead. Its location below ground level identifies it as a hypogeum, and its presumed cultic function implies that the structure was marked on the surface – a feature that places it within the typological group of monumental Roman burial complexes.

The tomb testifies to the economic and cultural prosperity of the region, as well as the existence of a wealthy social stratum among the local population. A coin from the reign of Emperor Procopius (365–366), combined with analysis of the construction techniques, allows the complex to be dated to the second half of the 4th century AD.

Although the tomb is attributed to the period of Early Christianity, the absence of Christian symbols and mural decoration suggests that the structure functioned outside the official religious context – a conclusion that raises questions about the religious identity of the buried individuals.

In conclusion, the tomb near Krupnik is interpreted as a representative example of Roman provincial funerary architecture in Thracian lands, embedded within the broader context of the architectural traditions of the Roman Empire.

II. 2. Георгиева, М. Съхранена обредност в некрополите от римската епоха по поречието на река Струма. – В: *Студии по история*. 2. Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски“, 2019, 108 – 122. ISBN 978-954-00-0192-0. [Georgieva, M. Sakhranena obrednost v nekropolite ot rimska epokha po porechieto na reka Struma. – In: *Studii po istoriya*. 2. Blagoevgrad: Universitetsko izdatelstvo "Neofit Rilski", 2019, 108–122. ISBN 978-954-00-0192-0.] (Indicator G.7)

The present article explores the preserved ritual practices in necropolises from the Roman period along the Upper and Middle Struma River, with a focus on the continuity of early Thracian funerary traditions. Based on extensive archaeological material, including unpublished data, the study traces cultic practices documented in both tumular and flat necropolises of urban and rural settlements in the region. The research reveals the resilience of local burial customs despite the imposition of Roman rule, identifying the continuation of mound construction and ritual sequencing in the formation of burial mounds.

Preserved ritual elements are evident in the parallel existence of inhumation and cremation, as well as in the fire purification ritual, attested across various necropolis types. Practices such as vessel breaking, the presence of animal remains, sacrificial offerings, and rituals associated with “feeding the dead” further enrich the understanding of the funerary cult context. The tradition of “rich graves” is also maintained, indicating social stratification. Evidence of preserved cult beliefs is provided by the discovery of small votive figurines in the tumulus near the village of Lilyach, Kyustendil region, which enhance the perception of the ritual framework of the burials.

Through the systematization of archaeological data and interpretation of preserved ritual practices, the study contributes to a deeper understanding of cultural continuity in funerary rites in Southwestern Thrace.

II. 3. Георгиева, М. Каменни урни от римската епоха от територията на България. – В: *STUDIA ARCHAEOLOGICA UNIVERSITATIS SERDICENSIS. Supplementum VI (2018). Stephanos archaeologicos ad 80 annum professoris Ludmili Getov.* 2018, 383 – 393. ISSN 1312-7284. [Georgieva, M. Kamennni urni ot rimskata epokha ot teritoriyata na Bulgariya. – In: *STUDIA ARCHAEOLOGICA UNIVERSITATIS SERDICENSIS. Supplementum VI (2018). Stephanos archaeologicos ad 80 annum professoris Ludmili Getov.* 2018 ISSN 1312-7284.] (Indicator G.7)

This study presents the first systematic analysis of stone urns from the Roman period discovered in the territory of present-day Bulgaria, examined as a distinct type of funerary structure. The focus is placed on their significance within the development of sepulchral monuments in the Roman world and their connection to the practice of cremation.

Based on archaeological data, the chronological distribution of the urns is traced, revealing that their most widespread use coincides with the early centuries of the Imperial period. Regional patterns in their usage are outlined, with a notable concentration in the valley of the Middle Struma River – within the boundaries of the Roman province of Macedonia – while outside this area, such monuments are relatively scarce.

A systematic survey and analysis of all known stone urns has been conducted, including those found during archaeological excavations and under incidental circumstances, encompassing both published and unpublished artifacts. Various historiographical interpretations are reviewed, with the urns previously identified as child sarcophagi, ossuaries, or osteothecae. Based on their affiliation with the Roman provincial world, the absence of earlier local traditions, and the lack of epigraphic data, the study argues that these structures should be classified as “urns.”

The formal characteristics of the urns are clarified – including material, shape, presence of inscriptions, and sculptural decoration. For the decorated specimens, analogies are sought with garland sarcophagi from Asia Minor (2nd – 3rd c.), establishing a link between decorative motifs and funerary stelae from the Middle Struma region. This contributes to a better understanding of local burial traditions. A comparison is made between the distribution of stone urns and the cremation ritual in Rome and the Roman provinces in Thrace, placing the monuments within a broader cultural and religious context.

II. 4. Georgieva, M. Burial pits lined with stone slabs along the valley of the river of Mesta in the Roman age. – In: *First international Symposium Ancient Cultures in South-East Europe and the Eastern Mediterranean: Megalithic Monuments And Cult Practices*, 2012, 138 – 152. ISBN 978-954-680-859-2. (Indicator G.7)

The article presents an analysis of a group of burial complexes characteristic of the valley of the Mesta River during Antiquity. The study is based on a wide range of sources – archaeological excavations, incidental finds, as well as published and unpublished materials.

The author proposes a refinement of terminology, identifying these structures as “burial pits lined with stone slabs” instead of the commonly used terms “cist graves” or “cists.” It is emphasized that this type of burial structure is widespread in Southwestern Thrace, with a distinct concentration along the Mesta River valley. Their conservative nature is highlighted by their prolonged use – from the 1st millennium BC through Late Antiquity and the Middle Ages.

The grave inventory, consisting mainly of personal items (buckles, bracelets, rings made of bronze and iron) and ceramic offerings (cups, jugs, bowls, dishes), does not indicate affiliation of the deceased with high social strata. The use of coins as grave offerings, likely serving the function of a “Charon’s obol,” allows for more precise chronological attribution of the burials.

In some of the burial pits lined with stone slabs, human remains are absent – a fact interpreted as evidence of reburial practices rooted in early Thracian ritual traditions. Other elements of Thracian funerary customs are also attested, such as fire rituals at the burial site and the ceremonial breaking of pottery. The distribution of this type of burial structure during the Roman period is viewed as a reminiscence of earlier funerary practices, with continuity into later historical periods.

II. 5. Георгиева, М., Христова, Р. „Богат“ могилен гроб от римската епоха край село Деветак, Карнобатско. – В: *История и култура на Карнобатския край*. Том 5. Бургас, 2024, 100 – 129. ISBN 954-15-0093-5. [Georgieva, M., Khristova, R. "Bogat" mogilen grob ot rimska epokha kray selo Devetak, Karnobatsko. – In: *Istoriya i kultura na Karnobatskiya kray*. Tom 5. Burgas, 2024, 100 – 129. ISBN 954-15-0093-5.] (Indicator G.9)

This study publishes and analyzes finds from a relatively rich grave excavated in Mound No. 1, Grave No. 2, near the village of Devetak, Karnobat region. The grave consists of a burial pit with cremation performed in situ, with the archaeological context thoroughly clarified – including the structure, rituals, and precise positioning of the finds.

The grave inventory includes an iron folding stool with bronze sculptural decoration (lion heads) and two bronze vessels – a jug with a round mouth and a bowl with a smooth cylindrical handle. These items are subjected to detailed analysis within the context of Roman-period funerary complexes in Thrace, with emphasis on their functional role.

All known folding stools from the Thracian Roman provinces are systematized, enriching the typological and chronological framework of such finds. It is established that nearly all were discovered in cremation graves (mostly with in situ cremation), placed in burial

pits of various shapes or in built tombs. The connection between folding stools and chariots/carts is also examined, though the number of finds in such contexts remains limited.

A frequent association of folding stools with bronze vessels and domestic items is identified, allowing their interpretation as part of a hygiene set typical of the Roman cultural environment. At the same time, their combination with transport-related items may indicate high social status.

An argued position is presented that the commonly accepted dating of graves with folding stools (3rd – early 4th c.) is too late. Based on the analysis, the stool from Devetak is dated no later than the 2nd century.

The bronze jug is examined in the context of Roman dining culture, with analogous vessels from the Thracian Roman provinces collected and systematized. Jugs with round mouths are dated from the late 1st to the early 3rd century, with a concentration in 2nd-century graves, typically shaped as stepped burial pits, brick tombs with semi-cylindrical vaults, or burial platforms. Terminological inaccuracies are addressed – for example, the bowl with a handle is often mistakenly referred to as a “patera”, although a patera lacks a handle and is used for libations.

The closest parallels to the bronze vessels from Devetak are identified among finds from the Thracian Roman provinces, contributing to their more precise typological and chronological interpretation. Observations are made on the archaeological context of these vessels to trace their role in funerary rituals and domestic culture.

In conclusion, the grave assemblage – folding stool and two bronze vessels – is interpreted as a funerary inventory comprising items used during life and placed as grave offerings. Their participation in the ritual itself is also considered. They most likely belonged to a wealthy local landowner of Thracian origin, with the presence of the folding stool viewed as an indicator of high social status. Based on the identified parallels and the overall analysis of the funerary rite and inventory, Grave No. 2 from Mound No. 1 (“Dyado Dragneva Mound”) near Devetak, Karnobat region, is dated to the period from the mid-2nd to the early 3rd c.

III. ARTICLES AND STUDIES – MIDDLE AGES

III. 1. Георгиева, М. Средновековната църква „Св. Троица“ при село Крупник, Благоевградско. – В: *Отец Неофит Рилски – духовност, просвета, култура. Сборник с материали от националната научна конференция, посветена на 230 години от рождението на Неофит Рилски, 5 – 7 октомври 2023 г., Благоевград – Рилски манастир*. Благоевград, 2024, 208 – 224. ISBN 978-954-00-0387-0. [Georgieva, M. Srednovekovnata tsarkva "Sv. Troitsa" pri selo Krupnik, Blagoevgradsko. – In: *Otec Neofit Rilski – dukhovnost, prosVeta, kultura. Sbornik s materiali ot natsionalnata nauchna konferentsiya, posvetena na 230 godini ot rozhdenieto na Neofit Rilski, 5–7 oktomvri 2023 g., Blagoevgrad – Rilski manastir*. Blagoevgrad, 2024, 208–224. ISBN 978-954-00-0387-0.] (Indicator G.7)

The article is dedicated to one of the most significant examples of medieval Bulgarian architecture – the church “Sv. Troitsa” (Holy Trinity) in the village of Krupnik, Simitli Municipality. The study examines archaeological monuments in the area from Antiquity to the Middle Ages, tracing the history of research (both archaeological and historiographical) related to the church “Sv. Troitsa” (Holy Trinity).

The church is classified as a triconch domed cruciform structure, with no exact analogues in the Bulgarian lands, which defines it as a unique architectural monument. Its dating to the period of the Second Bulgarian Empire, specifically the 14th century, has been confirmed. The possibility of the church serving multiple functions during the Middle Ages is considered as part of its historical role.

Various historiographical opinions regarding the history of the Krupnik bishopric are reviewed, with the argument presented that the church “Sv. Troitsa” (Holy Trinity) served as the seat of the bishopric established in the mid-15th century. In conclusion, it is emphasized that during the Ottoman period, the church preserved its original spatial and structural design without significant architectural alterations.

III. 2. Комитова, Цв., Георгиева, М. Археологическо проучване на обект „Средновековна църква“ в землището на село Дренково, община Благоевград. – В: *Археологически открития и разкопки през 2017 г.* София: Национален археологически институт с музей – БАН, 2018. ISSN 2603-3658. [Komitova, Tsv., Georgieva, M. Arheologicheskoto prouchvane na obekt "Srednovekovna tsarkva" v zemlishteto na selo Drenkovo, obshtina Blagoevgrad. – In: *Arheologicheski otkritiya i razkopki prez 2017 g.* Sofia: Natsionalen arheologicheski institut s muzey – BAN, 2018. ISSN 2603-3658.] (Indicator G.7)

The publication presents the results of the second stage of archaeological excavations conducted in 2017. The investigation was carried out under an agreement between South-West University “Neofit Rilski” and Blagoevgrad Municipality, with the participation of students from the programs “History and Archaeology” and “History” as part of their archaeological field training.

During the fieldwork, observations regarding the spatial and structural layout of the church were confirmed, and key architectural features were clarified. The discovery of human remains in the extended trench on the northern side (Trench No. 2), along with the presence of a grave uncovered during the previous excavation season, reinforce the hypothesis that the church functioned as a cemetery site during the Middle Ages.

The newly initiated trench (No. 3), located in front of the western façade, confirmed that the church was constructed without a narthex – an important feature for its typological classification.

III. 3. Комитова, Цв., Георгиева, М. Средновековна църква в село Дренково, община Благоевград. – В: *Археологически открития и разкопки през 2016 г.* София: Национален археологически институт с музей – БАН, 2017. ISSN 1313-

0889. [Komitova, Tsv., Georgieva, M. Srednovekovna tsarkva v selo Drenkovo, obshtina Blagoevgrad. – In: *Arheologicheski otkritiya i razkopki prez 2016 g.* Sofia: Natsionalen arheologicheski institut s muzey – BAN, 2017. ISSN 1313-0889.] (Indicator G.7)

The publication presents the results of the regular archaeological investigation of the church in the village of Drenkovo, conducted in 2016 with the support of the Ministry of Culture and Blagoevgrad Municipality, and with the participation of students from South-West University “Neofit Rilski.”

At this stage of the research, the main spatial and structural characteristics of the church were clarified. Parallels were sought with other religious buildings in the Upper Struma region in order to determine its typological classification. Special attention was given to the finds from a grave located near the northwestern exterior wall of the church – earrings of the “Kurbino” type, which contribute to the chronological dating of the site.

Based on architectural features and archaeological evidence, the church is dated to the Late Middle Ages.

III. 4. Georgieva, M. Church Architecture in Southwestern Bulgaria in the Late 9th – Early 11th Century (Based on Archaeological Data). – *Studia Ceranea*, 13, 2023, 347 – 379. <https://doi.org/10.18778/2084-140X.13.42> ISSN: 2084-140X e-ISSN: 2449-8378. (Indicator G.8)

This publication is devoted to the church architecture in Southwestern Bulgaria (now Blagoevgrad region) during the First Bulgarian Tsardom, in the period from the end of the 9th to the beginning of the 11th century. From the second half of the 9th century (specifically from 864) the territories of the region under consideration officially entered the borders of the medieval Bulgarian state, which coincided with the conversion to Christianity in Bulgaria (865). The studied region covers the valleys of the rivers of Struma (Middle Struma) and Mesta (Upper and Middle Mesta), which were part of the southwestern borders of the Bulgarian state in the Middle Ages.

At present, three churches can be attributed to this period, all excavated through regular archaeological excavations. These are the Basilica of St. Nicholas in the town of Melnik, the single-nave church in the area of Shipotsko at the town of Bansko and the three-conchal church at the village of Kulata, Petrich municipality. In terms of their functional characteristics, these churches include an episcopal (or parish) church (“St. Nicholas” in Melnik), a cemetery church (the church in the area of Shipotsko near the town of Bansko) and a monastery church (the church at the village of Kulata). Characteristic for the first two is their construction on older cult sites – on an ancient sanctuary and an early Christian church (the church “St. Nicholas” in Melnik) and on an early Christian temple (the church in the area of Shipotsko, at the town of Bansko).

Despite the limited number of examples, the study shows the presence of almost all the main architectural types of church buildings characteristic of the rest of the Bulgarian lands and the Balkans – with the exception of cross-domed churches. This absence emerges as a persistent regional specificity, preserved throughout the following periods of the Middle Ages.

III. 5. Георгиева, М. Късносредновековна църква в землището на село Дренково, община Благоевград. – В: *Право и общество в (пост)пандемичния свят. Сборник с доклади от научна конференция „Право и общество в (пост)пандемичния свят“, проведена на 9 – 10 май 2022 г. в Благоевград, по случай 30 години от създаването на Правно-историческия факултет.* Благоевград 2024, 158 – 188. ISBN 978-954-00-0393-1. [Georgieva, M. Kasnosredno-vekovna tsarkva v zemlishteto na selo Drenkovo, obshtina Blagoevgrad. – In: *Pravo i obshtestvo v (post)pandemichniya svyat. Sbornik s dokladi ot nauchna konferentsiya „Pravo i obshtestvo v (post)pandemichniya svyat“, provedena na 9–10 mai 2022 g. v Blagoevgrad, po sluchay 30 godini ot sazdavaneto na Pravno-istoricheskiya fakultet.* Blagoevgrad, 2024, 158–188. ISBN 978-954-00-0393-1.] (Indicator G.9)

The study is dedicated to one of the best-preserved medieval monuments in the territory of Blagoevgrad Municipality – the three-conchal church located in the land of the village of Drenkovo. The church was investigated through regular archaeological excavations in 2016 and 2017, with the participation of students from the “History” and “History and Archaeology” programs at South-West University “Neofit Rilski.”

The text compiles and analyzes all available historical, archaeological, and historiographical data related to the three-conchal church in Drenkovo. Based on the results of the excavations, the spatial and structural layout of the building has been clarified – a three-conchal single-nave structure without a dome. The design of the western façade classifies the church among the so-called “churches with antae,” in which the northern and southern walls of the naos extend forward as pilaster-like projections. Numerous architectural parallels are drawn, contributing to the typological classification of the monument.

The construction of the church is examined in the context of the new social and religious conditions during the early centuries of Ottoman rule in the Bulgarian lands. The building is attributed to the Late Medieval period, with the possibility that it was erected as early as the late 15th century. It is also suggested that the church may have been built in a settlement belonging to the Rila Monastery prior to the Ottoman conquest, such as Drenkovo.

The three-conchal church in Drenkovo marks the southernmost extent of the distribution of this type of religious building along the Struma River valley during the Late Middle Ages. The results of the archaeological investigation, the architectural features of the monument, and the numerous parallels all support its dating to the Late Medieval period. For more precise dating, the earrings found in the excavated grave are of particular importance, with the closest parallel dating to the late 15th century. Based on this, the construction of the church is placed in the late 15th – 16th century. This dating is further supported by the favorable conditions for church construction in the region under the care of the bishops/metropolitans of Krupnik, known for their dedication to ecclesiastical buildings.

The church in Drenkovo is a significant monument of medieval religious architecture, providing valuable insights into church archaeology and the history of the southwestern Bulgarian lands.

III. 6. Георгиева, М. Триконхални църкви от Югозападна България (по археологически данни). – В: *Късносредновековните Балкани. Сборник в чест на доц. д-р Снежана Ракова*. София: Wunderkammer, 2022, 247 – 282. ISBN: 978-619-92254-1-7. [Georgieva, M. Trikonhalni tsarkvi ot Yugozapadna Balgariya (po arheologicheski danni). – In: *Kasnosrednovjekovnite Balkani. Sbornik v chest na dots. d-r Snezhana Rakova*. Sofia: Wunderkammer, 2022, 247–282. ISBN: 978-619-92254-1-7.] (Indicator G.9)

The study outlines the distribution of three-conchal churches in Southwestern Bulgaria, with a focus on the territory of Blagoevgrad region – part of the southwestern frontier of the medieval Bulgarian state. A historiographical review of research on three-conchal churches in the Bulgarian lands and the Balkan Peninsula is provided. The spatial and structural features of the churches in the region are examined in detail, and their architectural typology is clarified.

The region contains unique variants of domed three-conchal churches found in Bulgaria. During the First Bulgarian Empire, this includes the church in the village of Kulata (Petrich area), and during the Second Bulgarian Empire – the church in the village of Krupnik, Simitli Municipality. Both churches most likely belonged to monastic complexes.

Three-conchal churches became particularly widespread during the Late Middle Ages, when small, single-nave, non-domed three-conchal buildings predominated. Examples include the church in the village of Drenkovo, Blagoevgrad Municipality – located in the Struma River valley – as well as the Pisanata (Painted) church, the Byalata (White) church, the “Sv. Troitsa” (Holy Trinity), and the church located in the Bela Reka neighborhood near the town of Razlog – in the Mesta River valley. Functionally, the church in Drenkovo can be classified as a cemetery church. Others, such as the Pisanata (Painted) church in Razlog, were built on older sacred sites dating back to the Early Christian period.

The spread of three-conchal churches in the studied area is highlighted as a regional specificity, preserved throughout the Late Middle Ages. The main reasons for this distribution include the region’s historical affiliation with the southwestern Bulgarian lands, where the earliest examples of this church type appeared. The influence of the major religious center of Mount Athos is also considered, particularly in relation to the late medieval three-conchal churches.

III. 7. Георгиева, М., Георгиева, Д. Манастири от територията на Югозападна България. – In: *Multidisciplinary Journal of Science, Education and Art. Union of Scientists in Bulgaria – Branch Blagoevgrad*, 2020, 19 – 48. ISSN 1313–5236. [Georgieva, M., Georgieva, D. Manastiri ot teritoriyata na Yugozapadna Balgariya. – In: *Multidisciplinary Journal of Science, Education and Art. Union of Scientists in Bulgaria – Branch Blagoevgrad*, 2020, 19 – 48. ISSN 1313–5236.] (Indicator G.9)

This study presents an in-depth examination of the monastic network in Southwestern Bulgaria (present-day Blagoevgrad region). It outlines the geographical distribution of monasteries along the valleys of the Struma and Mesta rivers, where the terrain and historical routes favored the establishment of religious centers.

The continuity of sacred sites is traced, revealing that in many cases monasteries were built upon older sanctuaries from Antiquity and the Early Christian period – evidence of a deep-rooted sacred tradition in the region. A comprehensive historical overview of the monasteries during the Middle Ages is provided, analyzing their architectural features, functions, and role in the spiritual life of the local population.

Monasteries with long-standing histories have been identified, some of which – despite periods of interruption – continued to function until the late 19th or early 20th c., and some even to the present day, such as the Hadzhidimovo Monastery of St. George the Victorious. The monasteries are presented as spiritual and cultural centers that played a key role in preserving identity, literacy, and religious tradition throughout all historical periods.

IV. MUSEOLOGY AND CULTURAL HERITAGE

Георгиева, М. Археологическото дружество „Струма“ в Свети Врач – начало на музейното дело в града. – *Известия на Исторически музей – Кюстендил*. Том XXIII. Кюстендил, 2023, 337 – 350. ISSN 0861-4342. [Georgieva, M. Arheologicheskoto druzhestvo "Struma" v Sveti Vrach – nachalo na muzeinoto delo v grada. – *Izvestiya na Istoricheski muzey – Kyustendil*. Tom XXIII. Kyustendil, 2023, 337–350. ISSN 0861-4342.] (Indicator G.7)

The article examines the activities of one of the most active archaeological societies in Southwestern Bulgaria during the 1930s and 1940s – the “Struma” Society in the town of Sveti Vrach (present-day Sandanski). The study is based on the author’s academic work in the fields of museology and cultural heritage preservation.

The role of archaeological societies in Bulgaria during the first half of the 20th century is outlined, with emphasis on their importance in safeguarding historical and archaeological heritage. Drawing on archival documents, the article traces the foundation and development of the “Struma” Society, highlighting its activities: collecting antiquities, initiating archaeological investigations, organizing exhibitions, public lectures, and cultural-educational initiatives.

Special attention is given to the museum collection organized by the society, which laid the foundations of the present-day Archaeological Museum in Sandanski. A significant portion of the artifacts preserved in the museum today are the result of the society’s efforts.

In conclusion, the article argues that the “Struma” Archaeological Society played a foundational role in regional civic initiatives related to the study, promotion, and preservation of cultural heritage in Southwestern Bulgaria.